

Jacques Lacan
Imaginárno a symbolično /
Imaginaire et symbolique

Jiří Pechar
Poznámky k překladu

Stadium zrcadla jako to, co formuje funkci Já, *tak jak nám je odhalována v psychoanalytické zkušenosti*

Strana 23:

... rozpoznává už nicméně svůj obraz v zrcadle... — chování dítěte před zrcadlem se stalo předmětem psychologických výzkumů, jejichž výsledky dávají asi takovýto obraz: první reakce dítěte na obraz v zrcadle byly pozorovány už v prvním měsíci života, ale jen pokud je dítě v ležící poloze. Jestliže je v jiné poloze, objevují se příslušné reakce až ve věku pěti měsíců. Někdy mezi čtvrtým a šestým měsícem života se projevuje tendence k hmatovému prozkoumávání zrcadlového obrazu: dítě obraz hladí, popleskává ho apod. Asi kolem třiadvaceti až pětadvaceti měsíců tyto reakce vymizí. Asi v sedmi měsících dítě začíná pozorovat v zrcadle obraz své ruky, kterou před ním pohybuje; kolem roku života jsou do tohoto počínání zahrnuty i ostatní části těla, dítě také záměrně dělá různé grimasy. Všechny tyto aktivity vytvářejí systém vzájemných vztahů mezi vlastním tělem a zrcadlovým obrazem. Přitom se při vnímání těchto vztahů mísí sebezálibné předvádění se s rozpačitostí, někteří psychologové hovoří v této souvislosti o fázi klaunského chování. Někdy mezi šestnáctým až pětadvacátým měsícem se objevuje naopak sklon obrazu se vyhybat. Zrcadlový dvojník v této době začíná vzbuzovat pocit znepokojivé cizoty.

... Aha-Erlebnis, jímž se podle Köhlerové vyjadřuje postřeh dané situace... — Elsa Köhlerová je významnou představitelkou onoho směru psychologických výzkumů, který je znám pod označením útvárová psychologie (Gestaltpsychologie).

Dík Baldwinovi víme... — James Mark Baldwin (1861–1934) byl americký psycholog. Uvedení jeho jména na tomto místě představuje nicméně, jak konstatuje Émile Jalley, zřejmý lapsus, neboť v Baldwinově díle se žádná zmínka k tomuto tématu nenajde. Objevuje se tu namísto jména Charlese Darwina, který v roce 1877 uveřejnil v revue *Mind* stat' pod názvem *A biographical sketch of an infant*, kde můžeme číst o jeho synovi: „Několik dní poté, co mu bylo devět měsíců, asocioval se svým zrcadlovým obrazem své jméno, a když byl osloven jménem, obracel se k zrcadlu, i když zrcadlo bylo dost daleko.“ V této stati je také zmínka o tom, že své překvapení při spatření obrazu v zrcadle vyjadřoval zvoláním „ah“.

Strana 25:

... *do našich úvah o paranoidním způsobu poznávání...* — formulace, připomínající některé souvislosti, které Lacan nacházel mezi svým pojetím stadia zrcadla a koncepcemi Salvatora Dalího, s nímž byl v osobním styku.

... *ideální já...* — tento pojem je u Lacana i jiných psychoanalytiků odlišován od pojmu *nadja*: *ideální já* vzniká imaginární identifikací v raném období života. To odpovídá významu, jaký má tento pojem ve Freudově stati *Das Unheimliche*, viz poznámku ke s. 27.

... *Gestalt...* — útvar; německý výraz tu je použit v tom smyslu, jaký má v německé útvárové psychologii.

Strana 27:

... *jakou roli hraje nástroj zrcadla ve zjevování dvojníka...* — téma zrcadlového vztahu mezi vlastním já a druhým se najde i ve Freudově díle, a to ve stati *Das Unheimliche* z roku 1919 (název stati bychom snad nejlépe přeložili slovy *Znepokojivá cizota*). V souvislosti s onou znepokojivou cizotou, kterou v literatuře ilustruje téma dvojníka, Freud hovoří výslovně o vztazích, které „dvojníka“ spojují s obrazem v zrcadle. S Lacanovým pojetím je v souladu i Freudovo konstatování, že prvotně byl takový dvojník zárukou proti zničení já, energickým dementi mocností smrti, jak říká slovy Otty Ranka, kterého cituje. Teprve později se znaménko převrací a „dvojník se změnil v obraz děsu, podobně jako se bohové po pádu náboženství, k němuž patřili, stali démony“. Téma dvojníka poukazuje podle Freuda na období, kdy „já nebylo ještě

zřetelně ohraničeno proti vnějšímu světu a osobě druhého“. Onen dvojník, kterého Freud spojuje se zrcadlovým obrazem, byl právě původně *ideálním já*, které tu je odlišováno od oné kritizující instance, jež bude zprvu označována jako *jáský ideál* (Ich-Ideal) a později jako *nadjá*. Právě toto rozlišení *ideálního já* a *jáského ideálu* bude hrát u Lacana i u některých jiných psychoanalytiků závažnou roli.

Strana 29:

... u oné sociální dialektiky, která strukturuje lidské poznání jako paranoidní... — viz poznámku ke s. 25.

... pojem anatomické neúplnosti pyramidálního systému... — určitá součást mozkové kůry.

... fetalizace... — narážka na hypotézu, kterou formuloval holandský přírodovědec Louis Bolk (1877–1930). Z konstatování, že fetus opic je bližší lidskému tvorů než dospělý živočich, vyvozoval závěr, že člověk je z tělesného hlediska fetus primáta dosahující pohlavní zralosti. Jeho teorie měla možná určitý vliv i na Freudovo pojetí, které zdůrazňuje nehotovost lidského mláděte v okamžiku jeho zrození, nehotovost, jež je činí bezmocným a závislým na dlouhodobé péči dospělých.

Strana 31:

... symbolizuje působivým způsobem ono... — výraz *ono* označuje u Freuda sféru pudových hnutí, přičemž pro pochody v této oblasti neplatí zákony logického myšlení. Viz především způsob, jakým Freud tento pojem zavádí v *Nové řadě přednášek k úvodu do psychoanalýzy* (in S. Freud, *Vybrané spisy II*, Praha, Avicenum, 1991) v kapitole *Strukturální rozbor psychické osobnosti*.

... Annou Freudovou v první části jejího velkého díla... — jde o dílo *Das Ich und die Abwehrmechanismen*, 1936 (v češtině *Já a obranné mechanismy*, Praha, Portál, 2006).

Strana 33:

... škola Charlotte Bühlerové... — jde o významnou představitelku útvarové psychologie. Zmíněnými jevy se ovšem zabývala spíše Elsa Köhlerová.

... *ve faktech infantilního tranzitivismu...* — typ chování spočívající v tom, že dítě přisuzuje druhému svůj vlastní akt, že například prohlašuje, že ho druhé dítě uhodilo, když je uhodí ono samo. Nejde o lhaní, ale o neurčitost hranice mezi *já* a *druhým*. Tyto projevy tranzitivismu se objevují ve třetím roce života. Velkou pozornost jim po Else Köhlerové věnoval i Henri Wallon.

... *současnou filosofií bytí a nicoty...* — výraz připomíná titul Sartrova díla *Bytí a nicota (L'Être et le Néant)*. Následující slova — *duchaplná hra, která se ve velké míře živí výpůjčkami z analytické zkušenosti* — představují právě charakteristiku tohoto díla vyústujícího v koncepci existenciální psychoanalýzy.

Strana 35:

... *nebot' nás odvrací od toho, abychom pojímali já jako ego, jehož jádrem by byl systém vnímání–vědomí a které by bylo řízeno „principem reality“...* — tato formulace se týká Freudova modelu, jak je prezentován například v *Nové řadě přednášek k úvodu do psychoanalýzy*, v kapitole *Strukturální rozbor psychické osobnosti*. Tento model se stal východiskem teoretických koncepcí psychologie ega, k níž je Lacan v ostrém protikladu.

... *které ohlušuje zemi svým hlukem a zuřivostí...* — formulace připomíná zřejmě záměrně titul Faulknerova románu *The Sound and the Fury*.

Funkce a pole promluvy a řeči v psychoanalýze

Strana 41:

Citace zvolená za heslo Institutu psychoanalýzy v roce 1952 — formulace obsažená v této citaci je ovšem právě předmětem Lacanovy kritiky, jak je patrné z pasáže na s. 47.

Strana 49:

... na jistém sofismatu, které může být příkladem pro intersubjektivní čas... — viz poznámky ke s. 85 a 143.

Strana 57:

... u malého Jeníčka... — jeden z Freudových chorobopisů se týká právě fobie malého chlapce, jehož jméno bylo Hans; Freud tu vystupoval jen jako poradce chlapcova otce, kterému pomáhal interpretovat projevy dítěte: „Řídil jsem sice vcelku plán terapie,“ říká v úvodu, „a dokonce jsem jedenkrát v rozhovoru s chlapcem zasáhl osobně; léčbu samu však provedl otec dítěte...“ Viz *Analyse der Phobie eines fünfjährigen Knaben in Gesammelte Werke VII.*

... textu, který nám zanechal Schreber v lávě své duchovní katastrofy... — další ze známých Freudových „chorobopisů“ spočívá jen v psychoanalytické interpretaci paměti, v nichž někdejší vysoký soudní úředník Schreber po jistém zklidnění těžké psychotické krize prezentoval celý systém svých paranoidních bludů. Viz stať *Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia (Dementia paranoides)*, in *Gesammelte Werke VIII.*

... srovnání s obsedantní neurózou, kterým Freud tak přesvědčivě objasňoval fungování, ne-li genezi náboženských rituálů... — činil tak například i v práci *Budoucnost jedné iluze* (český překlad L. Hoška in S. Freud, *O člověku a kultuře*, Praha, Odeon, 1990). Přímo této problematice je věnována Freudova stat' *Zwangshandlungen und Religionsübungen* in *Gesammelte Werke VII*.

Strana 59:

... symbolické, imaginární a reálné podmínky... — triáda symbolického (spjatého s fungováním řeči), imaginárního (spjatého s fungováním oněch *imag*, jejichž prvním příkladem je *imago* vlastního já, jak se utváří ve stadiu zrcadla) a reálného (kterým je všechno to, co nenašlo symbolický výraz v řeči) je základem Lacanových koncepcí.

Strana 61:

... dílo Marie Bonapartové... — Freudova žačka, která sehrála nemalou roli při šíření znalosti jeho myšlenek ve Francii; známa je její psychoanalytická interpretace díla Poeova. Jak patrně, Lacan k ní zaujímá postoj značně kritický.

Strana 63:

... podle modelu činnosti hledaček vši drahých básníkůvi... — narážka na známou báseň *Les chercheuses de poux*, v níž Rimbaud zachytil svůj prožitek po návratu z jedné ze svých dobrodružných toulek.

Strana 67:

Heslo „kauzalistického“ myšlení — ironický smysl tohoto motta ozřejmuje to, co je o „kauzalistickém“ pojetí řečeno na s. 73.

Strana 77:

... osvobodit ukončení od jeho rutinního rámce... — právě Lacanova praxe spočívající v zkracování nebo prodlužování analytické sese byla jedním z bodů, které vedly k jeho konfliktům s Mezinárodní psychoanalytickou asociací.

... supervizí, kterým se podrobují... — takto se označuje proces, kterému se analytik podrobuje na počátku vlastní praxe. Spočívá v tom, že postup své analýzy určitého pacienta probírá s tím, kdo ho má v jeho začátcích vést.

Strana 81:

... *vyvstane ... jako protiklad k obsedantní intrasubjektivě hysterická intersubjektivita...* — jak Freud konstatuje, v průběhu analýzy se neurotické postoje soustředí na analytika ve formě tzv. přenosové neurozy. Zmíněný protiklad se tedy týká různých jejích podob.

... *jako talking cure ...* — tedy jako terapie spočívající v mluvení.

... *termín převedení do vědomí, pocházející z psychologické teorie, která byla k vysvětlení této skutečnosti ihned vypracována...* — v práci *Já a Ono* (český překlad J. Pechara in S. Freud, *O člověku a kultuře*, c. d.) přináší ovšem Freud k této teorii významné doplňky: konstatuje především, že předvědomým čili schopným uvědomění se něco stává „spojením s odpovídajícími představami slov“.

Strana 85:

... *ve své zprávě o případě „muže s vlky“...* — takto se označuje jeden z Freudových chorobopisů kvůli pacientovu dětskému snu, v němž se objevoval obraz vlků pohlížejících na něj. Tento sen byl interpretován jako inverze předpokládané prascény, při níž byl právě pozdější pacient tím, kdo ve zcela raném věku přihlížel pohlavnímu styku rodičů. Účinky tohoto předpokládaného dětského prožitku se měly podle Freudovy interpretace projevit až dodatečně, v pozdějších letech, ale jeho datování Freud v této analýze věnoval, jak zmiňuje Lacan, velkou pozornost. Viz studii *Aus der Geschichte einer infantilen Neurose*, in *Gesammelte Werke XII*.

... *čas potřebný k pochopení a okamžik vyvození soudu...* — v originále: *temps pour comprendre et le moment de conclure*. Tyto pojmy zavádí Lacan ve své studii *Le temps logique et l’assertion de certitude anticipée*, zahrnuté rovněž do jeho *Écrits*. Viz poznámku ke s. 143.

Strana 87, poznámka pod čarou:

Obrací se k onomu Druhému (s velkým písmenem), jehož teorii jsme od té doby rozpracovali... — pojem *Druhého* (l’Autre) hraje zásadní roli v pozdějších teoretických formulacích Lacanových a nahrazuje v nich pojem intersubjektivy. *Druhý* je chápán jako úhrn možných signifikantů (*trésor des signifiants*), ve vztahu k němuž by jedině promluva subjektu mohla mít jednoznačný význam. Protože tento úhrn možných

signifikantů je ovšem mimo dispozici jakéhokoli mluvčího a posluchače, je tím dána právě existence nevědomého smyslu promluvy — nevědomí je pro Lacana potom právě diskurs *Druhého* (s velkým počátečním písmenem).

Strana 91:

Pravdu však lze znovu nalézt ... na pomnících ... v archivních dokumentech... — metafora je vzata ze slovníku historiografických úvah. Výrazu *pomník* odpovídá ve francouzském textu výraz *monument*, přičemž pod označením *monumenta* se vydávají i archivní materiály.

... imaginární přesun, který motivuje dílo p. Fenichela... — Freudův žák Otto Fenichel se pokusil systematicky popsat sled jednotlivých fází psychosexuálního vývoje dítěte. Právě proti tomuto pojetí je zaměřena Lacanova kritika zdůrazňující individuálně historickou povahu fixací na prožitky pregenitální sexuality.

Strana 95:

Spekulace, která sice působí důmyslně, když pochází z pera Balintova... — v Anglii působící psychoanalytik Michael Balint byl už na s. 71 v poznámce pod čarou označen jako „náš přítel“. A v Lacanově semináři z roku 1953–1954 je o něm řeč jako o někom, jehož orientace se shoduje s Lacanovou koncepcí toho, „čím má být intersubjektivní vztah v analýze“. Přesto právě v tomto semináři je věnováno několik přednášek kritice Balintova pojmu „genitální lásky“, tedy lásky, jaká odpovídá „genitální zralosti“ a není zatížena postojí charakteristickými pro sexualitu pregenitální, na rozdíl od „lásky primární“, kterou charakterizuje odmítání uznat požadavky partnera. Toto kritické stanovisko k pojmu genitální lásky, které nachází výraz i v našem textu, zdaleka není sdíleno jen Lacanovými stoupenci. Tak např. *Slovník psychoanalýzy*, sestavený Jeanem Laplanchem a Jeanem Bertrandem Pontalisem za vedení Daniela Lagache, říká v příslušném hesle: „Chce-li někdo pozitivně definovat genitální lásku, těžko unikne normativním hlediskům, ba i jazyku otevřeně moralizujícímu...“

Strana 101:

... v těch Freudových statích, které věnoval tomu, čemu říká telepatie... — viz zejména kapitolu *Sen a okultismus* v *Nové řadě přednášek k úvodu do psychoanalýzy*, in S. Freud, *Vybrané spisy* II, c. d.

... *agování (acting out)*... — odpovídá Freudovu termínu *Agieren*, označujícím jednání, které obráží nevědomá hnutí pacienta a jehož repetitivní ráz zůstává neuvědoměný. V průběhu analýzy vystupuje jako náhražka vybavování si určitých vzpomínek (*Erinnern*).

Strana 109:

... *je nám dáno ve vypracování snu, to znamená v jeho rétorice*... — souvislost Freudových „mechanismů nevědomí“ s trópy a figurami rozlišenými kdysi rétorikou byla předmětem některých rozborů lingvistů a literárních vědců. Z dále uváděných rétorických figur zde podáme vysvětlení těch, jejichž označení je méně známé:

hyperbaton — umělecký a rétorický prostředek spočívající v neobvyklém pozměnění pořádku slov;

sylepse — rétorická figura spočívající v tom, že se slova shodují podle smyslu, a nikoli podle gramatických pravidel;

katachreze — použití slova v přeneseném smyslu v případech, kdy chybí odpovídající vyjádření vlastní;

antonomazie — použití vlastního jména namísto obecného označení.

Strana 123:

... *bájná historie, která zpodobovala historii naši a jejíž okřídlená epej upoutala naši pozornost k ostrovu tučňáků*... — narážka na známý román Anatola France *Ostrov tučňáků*, v němž nedopatřením pokřtění tučňáci reprodukuje lidskou historii.

... *v určitém zvláštním okamžiku, jehož neustálé obnovování Freudova genialita postřehla ve hře dítěte*... — v studii *Za hranicemi principu slasti* (*Jenseits des Lustprinzips*, in *Gesammelte Werke XIII*) Freud zmiňuje svoje pozorování chlapce ve věku osmnácti měsíců (svého vnuka), který si hrál tím způsobem, že odhazoval drobné předměty daleko od sebe a doprovázel toto počínání dlouze protaženým „ó“. Smysl této hry se odhalil, když dítě tímto způsobem začalo odhazovat přivázanou cívku, rovněž za doprovodu zvuku „ó“, ale tuto cívku pak přitáhlo k sobě s radostným „da“. V obou střídajících se zvucích bylo tak možno identifikovat slůvka „fort“ – „da“, tedy „ pryč“ a „tady“. Freud tak mohl rozpoznat v této hře dítěte způsob, jakým zvládalo skutečnost, že jeho matka musela na mnoho hodin odcházet z domova: dítě se za to „jakoby odškodňovalo tím, že pomocí dosažitelných předmětů takového mizení a opětného příchodu scénicky zobrazovalo.“

Strana 125:

... *příženěný příbuzný je sloní stehno...* — toto přísloví slouží za motto knihy Clauda Lévi-Strausse o „elementárních strukturách příbuzenství“, *Les structures élémentaires de la parenté*.

... *tyto takzvané elementární formy příbuzenství...* — narážka na dílo Lévi-Strausse ukazuje zároveň, že se tu Lacan opírá právě o poznatky tohoto etnologa, který byl jeho přítelem.

Strana 129:

... *pohyb onoho Velkého dluhu, jehož ekonomii Rabelais ve slavné metafoře rozšířil i na samotné hvězdy...* — jde o třetí kapitolu třetí knihy hrdinských činů a výroků dobrého Pantagruela, s názvem *Jak Panurgos chválí dlužníky a vypůjčovatele*. Viz F. Rabelais, *Gargantua a Pantagruel*, český překlad Jihočeské Thelémy, Praha, Melantrich, 1953.

... *ledaže dosáhne subjektivní realizace bytí k smrti...* — narážka na myšlení Heideggerovo; Lacan sám jednu z jeho prací přeložil.

... *aby byla uznána, at' už shodou promluvy, nebo v zápase o prestiž...* — jedna z narážek na slavné Hegelovo téma zápasu, z něhož vzhází rozlišení pána a raba.

Strana 133:

... *Majin závoj...* — obraz, který v indickém myšlení označuje jevový svět jako dílo iluze.

... *v dialektické slepé uličce krásné duše...* — připomínka slavné kapitoly Hegelovy *Fenomenologie ducha*, která má název *Svědomy, krásná duše, zlo a odpuštění zlého* (český překlad J. Patočky, Praha, NČSAV, 1960, s. 405 an.). Patočka v komentáři poznamenává: „Ve *Fenomenologii* ‚krásná duše‘ ukazuje vnitřní vývoj německé filosofie od moralismu k mysticismu romantiků. Hegel se zde ke krásné duši jako k romantice vůbec staví ostře kriticky.“ Pro Lacana toto téma označuje postoj, v němž individuum obviňuje zlořád světa, aniž si je vědomo, že se na něm samo podílí.

Strana 133, poznámka pod čarou:

Reichův omyl ... je v tom, že zaměnil erb (armoirie) za brnění (armure)... — Wilhelm Reich je autorem díla o charakterových neurózách (*Charakteranalyse*, 1933; nové vydání Köln, 1970), v němž je charakter pojímán jako jakési obranné brnění.

Strana 137:

... počínaje Hegelovým odmítnutím frenologie... — viz *Fenomenologii ducha*, c. d., s. 228 an.

... v práci, v níž popisuje to, co my označíme jako kolektivní subjektivity Církve a Armády... — týká se Freudovy práce *Psychologie masy a analýza Já*, český překlad J. Pechara in S. Freud, *O člověku a kultuře*, c. d.

Strana 139:

... v tradici vycházející už z Theaitéta... — jde o Platónův dialog tohoto jména, v němž se klade otázka, v čem spočívá vědění.

... konjekturální vědy... — v originále *sciences conjecturales* — tímto výrazem jsou míněny vědy toho typu, jako je teorie her, tedy vědy, v nichž se zkoumají odhady možného chování v závislosti na chování druhého nebo druhých. Právě takové odhadování je tím, co charakterizuje subjekt, jak ho pojímá Lacan.

... základům, v nichž poslední Freudova koncepce nachází subjektivní zdroje symbolické funkce ve vokalické konotaci přítomnosti a nepřítomnosti... — je míněna Freudova interpretace určité dětské hry, jak ji podává v práci *Za hranicemi principu slasti*. Viz poznámku ke s. 123.

Strana 143:

Autor těchto řádků se pokusil v logice určitého sofismatu demonstrovat hybné síly času... — jde o práci, kterou jsme zmínili už v poznámce ke s. 85. Sofisma, o kterém je řeč, je takovéto: Ředitel vězení sdělí třem vězňům, že bude propuštěn ten z nich, který svým jednáním dokáže, že vyřešil předložený problém. Na zádech každého vězně má být umístěno bílé nebo černé kolo, přičemž bílá kola jsou k dispozici tři, černá jen dvě. Kdo uhádne, že na jeho zádech je kolo bílé, má svobodně odejít. Na zádech všech tří vězňů pak byla umístěna bílá kola, a právě jen ze zaváhání druhých dvou každý vězeň pozná, že jeho kolo je

bílé. Jednotlivý vězeň uvažuje takto: Kdyby na mých zádech bylo černé kolo, každý z druhých dvou by věděl, že zbývá už jen jedno černé kolo. Každý z nich by tedy musel usoudit, že kdyby toto černé kolo bylo na jeho zádech, zbývající vězeň by musel okamžitě vědět, že na jeho zádech je bílé kolo, a bez zaváhání by odcházel. Protože se tak nestalo, je nepravdivý předpoklad, že bych mohl mít na svých zádech černé kolo. A tuto celou úvahu provede samozřejmě každý z nich. Protože vidí, že zbývající dva chvilku váhali, každý z trojice pozná, že na jeho zádech je bílé kolo, a zamíří k východu.

Strana 151:

... v případě Dory, muže s krysami a muže s vlky... — tři publikované Freudovy chorobopisy. Případ Dory je popsán v práci, jejíž český překlad je připojen k vydání překladu *Studii o hysterii* ve *Vybraných spisech II–III*; má název *Zlomek analýzy případu hysterie* (přel. L. Hošek). Pojmenování „muž s krysami“ se vztahuje k případu nutkavého neurotika, u kterého vyslechnutí historky o sadistickém trestu, v němž hrály roli krysy, vyvolalo paroxystický sled obsedantních symptomů; případ byl popsán ve studii *Poznámky k jednomu případu nutkavé neurozy* (Bemerkungen über einen Fall von Zwangsneurose), in *Gesammelte Werke VII*. K případu „muže s vlky“ viz poznámku ke s. 85.

Strana 155:

... ekvivalenci, kterou pacient ve svých myšlenkách vytváří mezi krysami a oněmi zlat'áky, jež vyplácí analytikovi... — Freud ve své studii píše: „Když jsem mu na dotaz sdělil cenu terapeutické hodiny, znamenalo to u něho to, co jsem se dověděl o půl roku později: kolik zlat'áků, tolik krys.“

Strana 157:

... dialektiku pána a raba či dialektiku krásné duše a zákona srdce... — pokud jde o téma krásné duše, viz poznámku ke s. 87. Pokud jde o další dvě témata, viz G. W. F. Hegel, *Fenomenologie ducha*, český překlad J. Patočky, Praha, NČSAV, 1960, s. 155 an., s. 251 an. Jak Patočka poznamenává, pro téma probírané pod názvem *Zákon srdce a šílenství samolibosti* byla Hegelovi příkladem postava Karla Moora ze Schillerových *Loupežníků*. Pokud jde o dialektiku pána a raba, viz též, co Lacan rozvádí na s. 197.

Strana 159:

... suverénní svobodu, jakou předvádí Humpty Dumpty, když Alence připomíná, že je koneckonců pánem signifikantu, když ne pánem signifikátu... — pasáž knihy Lewise Carrola, na kterou se tu naráží, zní v překladu Aloyse a Hany Skoumalových takto: „Když já řeknu nějaké slovo, řekl povýšeně Valihrach, pak znamená to, co se mi zrovna zlíbí, aby znamenalo, a nic jiného.“ (Alenka v kraji divů a za zrcadlem, Praha, Albatros, 1983, s. 120; Humpty Dumpty se tu jmenuje Valihrach.)

... sedm mistrových prstenů... — v roce 1913 byl vytvořen výbor nejspolehlivějších Freudových žáků rozhodnutých uchovávat základní složky jeho koncepcí v jejich autentické podobě. Freud tuto iniciativu uvítal: i když v ní rozpoznával „jistý mladický a snad romantický prvek“, soudil, že může vyústit v něco, co bude odpovídat potřebám reality. Při první schůzce výboru pak dal každému z jeho členů antickou gemu, kterou si její majitelé dali zasadit do prstenů. Viz E. Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud*, zkrácená verze L. Trillinga a S. Marcuse, 1961, s. 416.

Ve své zásadní stati o symbolismu... — jde o práci: E. Jones, *On the Theory of Symbolism, Papers on Psychoanalysis*, 2. vyd., Londýn, 1918.

Strana 167:

... při paranoickém odmítání uznání druhého nepřiznatelný cit vyvstává v perzekuční „interpretaci“ právě ve formě negativní verbalizace... — perzekuční blud vykládá Freud jako důsledek obrany proti lásce směřující k osobě, která se pak stane pronásledovatelem.

Strana 173:

... Penisneidu... — závidění penisu; viz např. Freudovu formulaci ve *Třech pojednáních k teorii sexuality*: když „děvčátko spatří jinak utvářené pohlavní ústrojí chlapců ... propadá závidění penisu, což vrcholí v přání, které je tak významné svými důsledky, být chlapcem“ (S. Freud, *Vybrané spisy II–III*, Praha, Avicenum, 1993, s. 237–238).

Vzpomínáme na onu vosu... — Wespe, kterou kastrace připravila o začáteční W... — narážka na pasáž chorobopisu „muže s vlky“, v níž se podává výklad pacientovy záměny slova Wespe (vosa) za „Espe“: „Jmenuje se to Wespe? Skutečně jsem myslel, že se to jmenuje Espe.

(Používal tak jako mnozí jiní své cizojazyčnosti ke krytí symptomového jednání.) Ale Espe, to jsem ovšem já, S. P. (iniciály jeho jména). Espe je přirozeně zmrzačená Wespe.“ A protože k použití tohoto výrazu došlo při pacientově popisu snu, v němž jakýsi muž vytrhával vose křídla, Freud dodává: „Sen říká jasně, že se mstí Gruše za hrozbu kastrací.“ Onou vosou, o které se mu zdálo, je Gruša na základě asociace oné hrušky, kterou jméno chůvy označuje v ruštině, s představou podobně žlutě pruhované vosy. Viz S. Freud, *Aus der Geschichte einer infantilen Neurose*, in *Gesammelte Werke XII*.

... ono S, které představuje zbytek hermetické formule, v kterou se zkon-
denzovaly zažehňavací invokace muže s krysami... — jak čteme v jeho
chorobopisu, tento pacient si sestavil jakési kouzelné zažehňavací
slůvko ze začátků různých modliteb, ke kterému připojoval ještě *amen*.
Freud v tomto slůvku rozpoznává anagram jména ženy, kterou mladý
muž platonicky miluje. Tento anagram končí písmenem S, které s při-
pojeným *amen* vytváří německé slovo *Samen* (semeno). Mohli bychom
tedy říci, dodává Freud, že „vedl svoje semeno do spojení s milova-
nou, tj. v představě s její osobou onanoval“. Viz S. Freud, *Bemerkungen
über einen Fall von Zwangsneurose*, in *Gesammelte Werke VII*.

Strana 175:

... ve scénáři marné snahy o vrácení peněz... — Freudův pacient rozvinul
celou sérii nesmyslných reakcí na skutečnost, že měl zapravit poštovné
za zásilku, kterou za něho na poště vyzvedl někdo jiný; neúspěšně se
pokouší vyhledat nadporučíka, který za něho údajně poplatek zaplatil,
třebaže mu muselo být jasné, že peníze dluží jedině příslušné poštovní
úřednici.

... v příběhu o nejemnitném jednání jeho otce... — jeho zemřelý otec
kdysi kvůli výhodnému sňatku opustil děvče, o které se předtím uchá-
zel. Jako poddůstojník se také ve svém mládí dopustil zpronevěry men-
ší částky, kterou prohrál v kartách, a z nesnáze mu pomohl kamarád,
který mu peníze půjčil; později, když byl v dobré finanční situaci, se mu
nepodařilo tohoto přítele najít, aby mu půjčenou částku vrátil. Freud
konstatuje, že slova, jimiž mu bylo omylem řečeno, že poštovné má za-
platit nadporučíkovi, kterého se pak marně pokoušel vyhledat, tomuto
pacientovi „zněla jako narážka na nezaplacený dluh otcův“.

Strana 177:

... *když Freuda obdaří imaginární dcerou...* — v určité fázi analýzy se ukázalo, že pacient ve své fantazii udělal z děvčete, které potkal na schodech Freudova domu, jeho dceru, a rozvíjel pak myšlenky o tom, že Freud je k němu jako lékař tak vlídný proto, že si ho přeje za svého zetě. Zároveň si vytváří neúměrnou představu o jeho bohatství. Sen, v němž se domnělá dcera objevila s hromádkami výkalů místo očí, interpretuje pak Freud slovy: „Žení se s mou dcerou nikoli kvůli jejím krásným očím, ale kvůli penězům.“ Je tu tedy patrná souvislost s historií otcova sňatku.

Strana 179:

... *Pierre Janet...* — francouzský psychiatr, ve kterém byl někdy mylně spatřován jakýsi Freudův předchůdce. Ve skutečnosti představuje spíše onen psychiatrický postoj, kterému zůstaly psychoanalytické objevy cizí. Hysterii pokládal za důsledek vrozené duševní slabosti.

... *metapsychologii, jejíž pojmy Freud ve stejné době rozpracovává...* — metapsychologie je označení, které Freud používal pro soubor čistě teoretických koncepcí psychoanalýzy. Vedle hlediska topického (model různých instancí „psychického aparátu“) se v ní uplatňuje i hledisko dynamické a ekonomické (při němž jde o vzájemný poměr psychických sil a o přesuny pudové energie).

... *two-body psychology...* — psychologie pojímaná jako vztah dvou těl. V semináři z roku 1953–54 Lacan říká o Balintovi: „Protože mu úplně chybí pojmový aparát, aby zavedl intersubjektívni vztah, je doveden k tomu, že mluví o ‚two bodies‘ psychology“ (J. Lacan, *Le séminaire I, Les écrits techniques de Freud*, Paris, Editions du Seuil, 1975, s. 229).

... *splittingu ega...* — štěpení ega.

Strana 181:

... *ve formě negativního přenosu...* — jako přenos se označuje vztah, který se u pacienta vytváří v průběhu léčby k analytikovi a do kterého se promítají jeho postoje k citově významným postavám jeho dětství. Může být pozitivní (a v tom případě se eventuálně stupňuje v zamilovanost), nebo negativní, kdy převáží postoje odmítavé.

... *aby tajný objekt své touhy rozpoznala v oné osobě M. K.* ... — jde o ženatého muže do této hysterické pacientky zamilovaného a Freud zprvu vidí v tomto vztahu možné vyřešení jejich problémů; jak se ale ukáže v její rozhořčené reakci na mužovo prohlášení, že jeho manželka pro něho nic neznamena, její citová vazba směřovala ve skutečnosti právě k této osobě ženského pohlaví.

Strana 183:

... *evangelium podle Lévy-Bruhla*... — jde o francouzského etnologa, jehož koncepce byly založeny právě na představě „magického myšlení“, které charakterizuje mentalitu primitivů.

... *dešifrovat nějaké temné delirium, jako bylo delirium Schreberovo*... — viz poznámku ke s. 57.

Strana 185:

... *co představuje prázdné místo*... — v originále: *quand il s'agit d'aller au trou*.

... *uzavřel její základní pakt*... — tento základní pakt spočívá v přijetí podmínky psychoanalytické léčby říkat všechno, co pacientovi prochází myslí, ať je to třeba jakkoli pošetilé, směšné nebo neslušné.

Strana 187:

... *rejstříky, které jsme později vystihli pojmy symbolického, imaginárního a reálného*... — viz poznámku ke s. 59.

Strana 187, poznámka pod čarou

... *subjekt, o němž se předpokládá, že ví*... — podle Lacana vztah pacienta k analytikovi nese s sebou iluzi, že analytik je s to znát skutečnou, objektivní pravdu o jeho subjektivní problematice.

Strana 191:

A právě to se stalo ve slavném případě muže s vlky... — aby překonal pacientovy „odpory“, Freud se v tomto případě rozhodl stanovit termín, kdy analýza bude ukončena bez ohledu na to, jak daleko pokročí. „Pod neúprosným tlakem tohoto stanovení konce jeho odpor, jeho fixace na chorobném stavu, povolil a analýza nyní přinesla v nepoměrně krátkém čase všechn ten materiál, který umožnil uvolnění jeho zábran a odstranění

jeho symptomů,“ říká Freud. Lacan je nicméně přesvědčen, že tento postup přispěl u tohoto pacienta k pozdější recidivě ve formě paranoidní krize. K této technické problematice se Freud vrací i ve své stati o konečné a nekonečné analýze. Konstatuje tam, že použití tohoto technického prostředku má i svá negativa: „Můžeme si ... být jisti, že zatímco jedna část materiálu se pod tlakem této pohružky stane přístupnou, jiná část zůstane zadržena, a tím je jakoby zasuta, pro terapeutické úsilí ztracena“ (S. Freud, *Vybrané spisy II–III*, Praha, Avicenum, 1993, s. 432).

... *proh pudor!*... — výraz pohoršení, který je ovšem míněn ironicky: jde o rozpaky oněch psychoanalytiků, které tu Lacan kritizuje.

Strana 193:

... *dodatečné analýzy, v níž byl nemocný svěřen do péče Ruth Mac Brunswickové*... — tato Freudova žačka podala zprávu o své léčbě v dodatku k Freudově analýze uveřejněném v roce 1928; je obsažen také in M. Gardiner, *The Wolf-Man by the Wolf-Man*, New York, Basic Books, 1971.

... *o délce analytické sese*... — viz poznámku ke s. 77.

Strana 195:

... *do kamo*... — viz poznámku pod čarou na s. 117.

Strana 197:

... *hranice stanovené doby sese*... — Lacan tu používá běžného anglického termínu *timing*.

... *který Hegel ve své dialektice pána a raba nerozvinul*... — viz poznámku ke s. 129.

Strana 199:

... *propracovávání, working through*... — Freud o něm hovoří zejména v práci *Vybavování vzpomínek, opakování a propracovávání*, český překlad J. Pechara in S. Freud, *Vybrané spisy II–III*, Praha, Avicenum, 1993, s. 419 an. Propracovávání je tu chápáno ve svém vztahu k odhalenému odporu pacienta: „Nemocnému se musí nechat čas, aby se do odporu, který je mu neznámý, zhloubal, aby ho *propracoval*, aby ho překonal tím, že pokračuje jemu navzdory v práci podle základního psychoanalytického pravidla“ (c. d., s. 423).

Strana 201:

... *negativní terapeutická reakce*... — jev spočívající v tom, že odhalení smyslu chorobných symptomů, které zpravidla vede k jejich zmírnění nebo vymizení, u některých pacientů vyvolá zesílení jejich choroby. To Freud vysvětluje hlavně nevědomým pocitem viny, který „v nemoci nachází svoje uspokojení“. Viz Freudovu studii *Já a Ono*, český překlad J. Pechara in S. Freud, *O člověku a kultuře*, c. d., s. 130.

... *instinkt smrti, jehož záhadu nám Freud předložil na vrcholu své analytické zkušenosti*... — učinil tak především v studii *Za hranicemi principu slasti* (*Jenseits des Lustprinzips*), in *Gesammelte Werke XIII*. Jedním z projevů tohoto „instinktu smrti“ (*Todestrieb*), je puzení k opakování týkající se i takových minulých situací, které v sobě neobsahovaly žádnou možnost slasti. Třebaže Lacan Freudův pojem *Trieb* odmítá překládat výrazem *instinct* a také *Todestrieb* bude později označovat jako *pulsion de mort*, u tohoto složeného výrazu sama jeho paradoxnost použití slova *instinkt* vylučuje. Právě jen na instinkt se vztahuje v následujících řádcích formulace, podle níž představuje zákon, kterým se řídí ve svém průběhu cyklus chování naplňující určitou vitální funkci.

... *Reich*... — viz poznámku ke s. 133.

Strana 203:

... *ve statí o konečné a nekonečné analýze*... — tuto stat' lze najít v českém překladu J. Pechara in S. Freud, *Vybrané spisy II–III*, Praha, Avicenum, 1993, s. 431 ad.

... *mýtus dyády* ... — jde o mýtus vyprávěný Aristofanem v Platónově *Symposiu*; podle tohoto mýtu dnešní lidé vznikli v dávné době rozpůlením původních celistvých bytostí, a proto touží po spojení se svou někdejší druhou polovinou. Je zmiňován ve Freudově práci *Za hranicemi principu slasti* (*Jenseits des Lustprinzips*), in *Gesammelte Werke XIII*, s. 62.

Strana 205:

... *řečeno s Heideggerem*... — viz M. Heidegger, *Sein und Zeit*, § 52, český překlad I. Chvatíka, P. Kouby, M. Petříčka a J. Němce, *Bytí a čas*, Praha, Oikúmené, 1996, s. 288.

... *repetitivní hry skrývání, které Freud v geniální intuici předvedl našemu pohledu...* — viz poznámku ke s. 123.

Strana 209:

... *v trojrozměrné formě toru...* — torus, anuloid, je plocha vzniklá rotací kružnice kolem přímký ležící v rovině kružnice a neprocházející jejím středem. Topologické modely Lacanovy mají vesměs sloužit tomu, aby se odmítla představa psychična odděleného od vnějšku tak, jako je vnitřek koule oddělen od svého okolí. Ilustrují tedy to, co je v této stati pojímáno jako intersubjektívni povaha lidského psychična.

... *konec didaktické analýzy...* — dříve než někdo může začít praktikovat analýzu, musí se nejprve sám psychoanalýze podrobit; ta je pak označována jako analýza didaktická a její ukončení znamená, že ten, kdo ji absolvoval, může sám vykonávat terapeutickou praxi.